

VISITANDO DE NUEVO A GERMÁN BERNÁCER¹, CON TIPOS DE INTERÉS 0

GUMERSINDO RUIZ, catedràtic de la Universitat de Málaga

17 de setembre de 2018

Neix el 27 de juny de 1883 a Alacant. Als 14 anys inicia els estudis de Peritatge Mercantil a l'Escola Superior de Comerç d'Alacant, i posteriorment els de Professorat Mercantil, que clourà amb molt brillants expedients. Amb tan sols 18 anys, es nomenat ja professor ajudant d'aquella Escola. Posteriorment, el 1905 —a l'edat de 22 anys— guanya per oposició, la plaça de catedràtic de *Tecnologia Industrial (Estudio de las Principales Industrias Nacionales)*, convertint-se en el catedràtic més jove d'Espanya. Els brillants resultats obtinguts en aquella oposició li permeten escollir plaça. El seu compromís d'ajudar a la família el porta a optar per la càtedra d'Alacant a on exerceix com a professor i estudiós de l'economia durant un llarg període. Sis anys més tard, a l'edat de 28 anys, demana una beca d'estudis a la Junta para la Ampliación de Estudios que li es concedida. Això li permetrà estudiar i viatjar per diferents països europeus: Bèlgica, Holanda, Alemanya, Suïssa i Itàlia, a on s'interessa sobretot pels aspectes més clarament determinants del progrés econòmic i social d'aquelles economies. A la tornada es reincorpora com a professor a l'Escola d'Alacant, de la que anys més tard n'acabarà essent Director (Oliver). Fruit en bona part d'aquell primer viatge és la primera obra de joventut —que li costarà editar—: *Sociedad y Felicidad, Ensayo de Mecánica Social* (1916). Planteja la contraposició entre països, com Bèlgica i Holanda, que s'enriqueixen perquè tenen gent educada, amb capacitats i iniciativa per emprendre nous projectes i, altres, com Espanya, que es mantenen pobres, per les grans diferències de riquesa i al predomini dels qui no aspiren més que a viure de les seves rendes, no participant en activitats productives. De fet aquest és un llibre intrèpid, que anticipa bona part d'una

¹ Ressenya elaborada per Pere Puig i Bastard, expresident de la Societat Catalana d'Economia (SCE).

agenda de recerca que arribarà fins a l'any 1955. En ell s'enfronta ja a l'estudi del diner, de l'interès, els mercats financers, els processos d'estalvi i de capitalització, l'atur i les crisis, els grans temes de recerca de la macroeconomia de mitjans dels anys 30 (*Villasís*). L'any 1928 es nomenat secretari de la Cambra de Comerç. Indústria i Navegació d'Alacant, feina que compatibilitza al llarg de més de tres anys, amb les seves classes a l'Escola Superior de Comerç. L'any 1930 es nomenat, a Madrid, director del Servei d'Estudis del Banc d'Espanya i un any més tard es trasllada a viure a Madrid. Obté l'any 1932, altre cop per oposició, la plaça de catedràtic de la Escuela de Altos Estudios Mercantiles de la capital. El 1940, un cop acabada la guerra, i de tornada a Madrid, reingressa en una nova condició de Sotsdirector en el Servei d'Estudis del Banc d'Espanya. Reprèn les seves publicacions i els seus treballs de recerca individual, tot aconseguint, un altre cop amb els seus estudis, restablir els contactes i el diàleg assolits amb destacades figures acadèmiques internacionals (Savall). Fins l'any de la jubilació (1955) aconsegueix fer compatible el seu meticulós treball d'estudis de l'economia i de professor dedicat als seus alumnes, amb les tasques, en el fons poc exigents, que li imposaria en el Servei d'Estudis del Banc d'Espanya.

A la *Revista Nacional de Economía*, de la que en serà membre del comitè de redacció, publica, entre 1919-1932, onze articles. Destaquen particularment: «La moneda y las cuestiones sociales» (1919); «La teoría de las disponibilidades como interpretación de las crisis y del problema social» (nº 40, 1922); «La teoría del problema social» (nº 42, 1924); i «El ciclo económico» (nº 66, 1926). El segon d'aquests articles, 16 anys més tard (1940), mereixerà elogiosos comentaris de D. H. Robertson, des de Cambridge, essent incorporats alguns dels seus continguts en l'article: «Spanish contribution to The theory of Economic Fluctuations» *Economica* (febrer 1940). A una altra revista espanyola de prestigi acadèmic sobre temes de recerca econòmica, *Anales de Economía* publica entre els anys 1941 i 1962, més de vuit articles. Entre d'altres: «La teoría monetaria como ecuación del mercado» (nº 1, març 1941) (on Germà Bernàcer ofereix una primera resposta als comentaris i propostes que li fa D. H. Robertson en el seu article de l'any 1940); «La expresión fundamental del valor del dinero» (1942); «La ecuación monetaria de una economía capitalista» (1944); «El sistema financiero y las crisis» (1956); «De la inflación crónica a La guerra social» (1962). D'entre els sis articles que entre 1933 i 1935 publica a *Economia*

Española, mereixen especial esment: «Etiología de la crisis» (1934) i «Moneda y ciclo económico» (1935).

L'any 1925 publica el seu segon llibre titulat: *Interés y capital. El problema de sus orígenes*, que, igual que l'anterior, serà ben acollit per un cert nombre d'economistes alemanys. En aquesta obra es proposa fer un recorregut històric i una avaluació científica de les diverses teories explicatives de l'interès i entrar en la qüestió de la seva necessitat en el món econòmic. Es planteja d'entrada: «Per què es paga un interès pel diner prestat? ¿Per què s'aplica un descompte en les operacions d'anticipació de capitals? ¿Per què la possessió de riquesa permet percebre una renda de la que el seu posseïdor pot viure sense realitzar cap feina productiva? Aborda ja, en definitiva, el que ell anomenarà la qüestió del «valor de la renda no guanyada». ¿Fins a quin punt es troben justificades —diu— aquelles rendes obtingudes que no son resultat d'una inversió productiva sinó de la mera titularitat d'un actiu o riquesa estèrils? Aporta arguments prou sòlids que li permeten posar en dubte la solidesa conceptual mateixa de les teories heretades del món neoclàssic —en particular la teoria austríaca o subjectiva de l'interès (Villacís). Afirmar —mogut pel seu esperit sensible a les qüestions ètiques— que el progrés moral d'una societat podria acabar essent una obra ben difícil, fins i tot impossible, si la possessió d'una major riquesa estèril, i no l'oferta de treball útil, acabés essent el factor determinant del progrés econòmic i social. Aborda, també, el problema de l'elevat endeutament dels països en acabar la Primera Guerra Mundial i del patiment, cada cop més insuportable, que imposaven unes hisendes sotmeses a creixents càrregues, provinents no tan sols del pagament del deute heretat, si no del nou endeutament a què es veurien forçades per atendre a les necessitats més bàsiques. Que l'interès fos o no un fet fatal o ineludible, dependria la solució que caldria donar a un problema tan greu. L'any 1925 publica el seu segon llibre titulat: *Interés y capital. El problema de sus orígenes*, que, al igual que l'anterior, serà ben acollit per un cert nombre d'economistes alemanys. En aquesta obra es proposa fer un recorregut històric i una avaluació científica de les diverses teories explicatives de l'interès i entrar en la qüestió de la seva necessitat en el món econòmic. Es planteja d'entrada: «Per què es paga un interès pel diner prestat? ¿Per què s'aplica un descompte en les operacions d'anticipació de capitals? ¿Per què la possessió de riquesa permet percebre una renda de la que el seu posseïdor pot viure sense realitzar cap feina productiva? Aborda ja, en definitiva,

el que ell anomenarà la qüestió del «valor de la renda no guanyada». ¿Fins a quin punt es troben justificades —diu— aquelles rendes obtingudes que no son resultat d'una inversió productiva sinó de la mera titularitat d'un actiu o riquesa estèrils? Aporta arguments prou sòlids que li permeten posar en dubte la solidesa conceptual mateixa de les teories heretades del món neoclàssic —en particular la teoria austríaca o subjectiva de l'interès (Villacís). Afirmar —mogut pel seu esperit sensible a les qüestions ètiques— que el progrés moral d'una societat podria acabar essent una obra ben difícil, fins i tot impossible, si la possessió d'una major riquesa estèril, i no l'oferta de treball útil, acabés essent el factor determinant del progrés econòmic i social. Aborda, també, el problema de l'elevat endeutament dels països en acabar la Primera Guerra Mundial i del patiment, cada cop més insuportable, que imposaven unes hisendes sotmeses a creixents càrregues, provinents no tan sols del pagament del deute heretat, si no del nou endeutament a què es veurien forçades per atendre a les necessitats més bàsiques. Que l'interès fos o no un fet fatal o ineludible, dependria la solució que caldria donar a un problema tan greu.

El 1945, ja en l'etapa de plena maduresa, publica a Madrid (CSIC) la primera edició d'una de les seves obres fonamentals *La Doctrina Funcional del Dinero*. Més tard (1956), l'obra és objecte d'una segona edició que incorpora pocs canvis. En la presentació es refereix al professor D. H. Robertson i als seus comentaris «retrospectius» de l'any 1940, publicats a la revista *Economica* i referents al seu article de 1923. L'haurien animat a escriure —diu— una nova síntesi i a oferir-ne revisió crítica comparant-lo amb altres treballs. Ens ofereix en deu capítols («Exposición»), la darrera versió de la seva pròpia doctrina monetària elaborada al llarg de 40 anys, sistematitzant materials ja publicats en articles dels anys 1922-1945. En una segona part («Disquisición»), quinze capítols, presenta comentaris sobre els orígens, l'escassa acollida i l'evolució de les seves pròpies idees, així com una crítica, del que denomina «les doctrines anglosaxones afins». Afirmar que una bona part de la formulació teòrica que Keynes incorpora en el llibre *Treatise on Money* (1930), li havia acabat cridant molt l'atenció. De fet ofereix plantejaments molt similars al contingut de les teories que ell mateix havia ja formulat set o vuit anys abans (article citat de la *Revista Nacional de Economía*, nº 40, 1922). Bernàcer formula, a més, altres crítiques prou intenses a l'obra de Keynes: «Si bé és cert —diu— que en una economia individualista o natural, robinsoniana, la identificació entre l'estalvi i la capitalització sempre és certa; en

canvi, en una economia complexa, on s'utilitza el diner com instrument essencial de canvi, el que ens interessa conèixer és el mecanisme pel qual l'estalvi monetari es transforma en estalvi real. Aquesta qüestió —afirma— és la que s'escamoteja en el plantejament que ens ofereix J. M. Keynes en el seu llibre.

L'any 1953, es publica: *La doctrina del gran espacio económico* Madrid, 1953 (Editorial Aguilar). En ell analitza les raons a favor i en contra, i els efectes, dels processos d'ampliació dels espais econòmics, tant a escala mundial com europea, plantejats entre les dues grans guerres a Europa. Defensa els resultats aconseguits en les experiències d'integració basades en la creació d'unions duaneres orientades a l'aprofitament dels avantatges del lliure comerç, la creació d'economies d'escala i la creixen divisió del treball, seguint l'exemple de la confederació d'Estats Americans. Defensa l'aplicació a Europa d'aquell mateix model d'integració, respectuós a la sobirania dels estats, tot contraposant-lo a un anomenat model alemany de creació d'un gran espai econòmic que comportaria cessions de sobirania. Queda clar, en la seva crítica, que aquest model fortament intervencionista només el defensen una part dels economistes europeus, els més preocupats pels greus problemes dels anys 1933-1945. Es manifesta poc esperançat, en canvi, en un tema clau: fins a quin punt els grans espais poden atenuar o no els efectes del cicle econòmic? Si existís algun sistema d'organització econòmica que permetés excloure aquests efectes, els avantatges d'aquells processos serien automàtics. El fet és, però, que això no és així. Serà difícil que tant la formació d'unions duaneres com la creació de federacions de caire polític, no acabin sotmesos igualment a expansions i crisis periòdiques sobtades. L'any 1961, publicarà encara un darrer treball sobre temes europeus: *España y las Comunidades Económicas Europeas* formant part d'una obra col·lectiva dirigida per Zumalacárregui i encarregada per la Societat de Estudios Económicos sota el títol: *Estudios sobre la Unidad Económica de Europa* (Editorial Espasa-Calpe, Madrid 1961) Entre altres qüestions, es mostrarà sorprenentment pessimista sobre la creació de la CECA i sobre alguns aspectes del incipient procés de la creació de la CEE.

L'any 1955, s'edita el seu cinquè llibre, que experimenta un molt notable èxit de vendes. Porta per títol *Una economía libre, sin crisis y sin paro* (Editorial Aguilar). De manera consistent amb el conjunt de la seva anàlisi, planteja la

necessitat d'aconseguir que el flux de l'estalvi generat s'equipari constantment a les necessitats provinents del procés de capitalització de cada economia, per tal d'assolir l'objectiu d'evitar o atenuar les crisis o fluctuacions greus de les economies de lliure mercat. Això hauria de permetre no haver de recórrer a les formes d'intervenció més intenses i continuades dels governs en aquelles economies. La solució que proposa pretén aconseguir eliminar del tot els comportaments altament especulatius que es donen freqüentment, per part dels posseïdors de fons d'estalvis monetaris i de les altres formes d'acumulació de riquesa en actius de renda (terres, solars i finques urbanes, títols valors, etc.). Per tal d'aconseguir-ho planteja la supressió de la transmissibilitat dels esmentats actius, i per tant dels seus diversos mercats, sense que això comporti la pèrdua dels altres legítims drets pels seus propietaris. Una fórmula, certament sorprenent, i d'aplicació difícil en una economia desenvolupada. Comportaria, però, l'avantatge, segons l'autor, d'aconseguir l'objectiu d'una plena autoregulació de les economies, i evitaria haver de recórrer a altres fórmules més intenses i sostingudes d'intervenció pública a l'hora de tractar d'estabilitzar o eliminar les fluctuacions i crisis més greus. Publicarà articles bastant més breus de divulgació econòmica en revistes, diaris i altres publicacions caràcter periòdic. S'han catalogat uns 255 títols corresponents a conferències, llibres i articles escrits i publicats, no tan sols en espanyol, sinó també en italià, anglès, alemany i francès. Resultat de la seva col·laboració amb el «Instituto de Calculo» de la Societat Espanyola de Matemàtica Aplicada» creada l'any 1955 pel matemàtic Rey Pastor, foren alguns dels seus treballs sobre temes econòmics: un article d'econometria titulat *Economía métrica* i un altre treball sobre teoria econòmica amb el títol: «El profesor Hansen explica a Keynes» publicat a la revista *Arquímedes*, òrgan del esmentat Institut.

Un significatiu encontre de J. M. Keynes amb Germà Bernàcer. Uns comentaris finals. Cal fer referència, finalment, a la visita i la conferència que va impartir J. M. Keynes, sota el títol de «Posible situación económica de nuestros nietos», convidat per la Residencia de Estudiantes de Madrid, el mes de juny de 1930. La conferència va ser important pel seu contingut. Acabaria generant, però, un intens debat periodístic entre «germanòfils» i «anglòfils», les dues corrents imperants en el país. En ella es reflectien, però, els punts de vista i les reflexions d'un Keynes en plena maduresa intel·lectual, de tornada ja d'unes complicades negociacions internacionals. En el mateix acte es produiria un fet, en certa manera

sorprenen: tot i que Germà Bernàcer assistia a aquella conferència de manera més aviat distanciada, Keynes va insistir a saludar-lo. Segons sembla se li va adreçar amb respecte, dedicant-li l'apel·latiu de «maestro», afegint-hi que la seva obra li havia «obert nous camins». Un elogi que dedicava a un tímid economista i professor, amb una important obra publicada, conegut en el món acadèmic exterior, i en particular anglosaxó, però a la vegada ignorat —i ho continuaria essent durant anys— en el món acadèmic oficial del seu país (Pina). L'obra, sens dubte important, escrita i publicada per Germà Bernàcer, resulta en certs aspectes sorprenent, en una època en que al nostre país existia precisament un panorama poc destacat pel que fa als treballs de recerca en l'àmbit de l'Economia (Oliver). El contingut dels seus escrits ens mostren, a més d'una extraordinària capacitat de treball i d'assimilació, un molt notable esperit crític. Tot i l'escàs reconeixement obtingut al seu propi país durant tant de temps, els seus treballs han estat mereixedors finalment d'un cert reconeixement assolit al llarg del temps (Villacís i Prados Arrarte).

Bibliografia

- OLIVER NARBONE, M., *Perfil humano de Germán Bernácer*, Caja de Ahorros de Alicante y Murcia, 1983.
- PRADOS ARRARTE, J. «Germán Bernácer y los ciclos económicos», *Hacienda Pública Española*, IEF, nº 81, p. 129-134, 1983.
- PINA GONZÁLEZ, J. «El español y la ciencia económica. Keynes (1883-1946)». *Boletín Económico ICE* nº 2746, 4 al 10 de Noviembre 2002 (Apartado 4 «Breve encuentro entre J. M. Keynes y G. Bernácer»).
- VILLACÍS, J. *El origen de la macroeconomía en España: polémica Keynes-Bernácer*. Madrid. Paraninfo, 1993 (Biblioteca de la Universitat de Barcelona).
- SAVALL, H. *Germán Bernácer: la heterodoxia en la economía*, (traducció de Rafael Pérez, revisió Savall i Bernácer). Alicante. Instituto de Estudios Alicantinos. Serie I, 84. 1983 (original en francès 1975).
- ROBERTSON, D. H. «A Spanish Contribution to the Theory of Fluctuations» *Economica*, February. 1940.

Obres de Germà Bernàcer:

BERNÁCER, G., *Sociedad y felicidad. Ensayo de mecánica social*, Francisco Beltrán, Madrid, 1916.

BERNÁCER, G., «Teoría de las disponibilidades como interpretación de las crisis económicas y del problema social», *Revista Nacional de Economía*, n° 40, Barcelona, 1922.

BERNÁCER, G., *Interés del capital. El problema de sus orígenes*, Edición Lucentum, Alicante, 1925.

BERNÁCER, G., *Misión del Economista, Discurso de clausura de curso*. E.S. de Comercio, Madrid, 1954.

BERNÁCER, G., *La doctrina funcional del dinero*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto «Sancho de Moncada», 2ª edición, 1956.

BERNÁCER, G., *Una economía libre, sin crisis y sin paro*, Editorial Aguilar, 1955.